Beytulhikme Int J Phil 13 (2) 2023
Doi: 10.29228/beytulhikme.65717
Research Article: 211-230

# Judith Butler'ın Queer Feminizminin Felsefi Analizi

## *A Philosophical Analysis of Judith Butler's Queer Feminism*

MEHMET FATİH IŞIK
*Muş Alparslan University*

EMİN ÇELEBİ
*İnönü University*

Received: 10.05.2022 | Accepted: 24.06.2023

**Abstract:** Judith Butler postyapısalcı feministler arasında nevi şahsına münhasır bir düşünür olarak kabul edilebilir. Bu kabulün temel gerekçelerinden birisi onun temel hak ve özgürlükleri savunma konusundaki queer perspektifidir. Bu çalışmanın temel amacı, Butler'ın queer teorisini inşa ederken yaslandığı felsefi zeminin analiz edilmesidir. Bu bağlamda çalışmanın temel iddiası, Butler'ın yapısöküm stratejisini uygulamaktan ziyade, toplumsal cinsiyet ve queer teorisinin kendisini bizatihi bir yapısöküm stratejisine dönüştürmeye çalıştığı ve bunda başarılı olmadığıdır. Bu iddia, Derrida'nın différance analizi ve performatiflik kavramı üzerinden temellendirilmeye çalışılmıştır.

**Keywords:** Feminizm, Judith Butler, queer politika, cinsiyet, toplumsal cinsiyet, yapısöküm.

✉ Mehmet Fatih Işık
Muş Alparslan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü
49250, Muş, Türkiye | mf.isik@alparslan.edu.tr

✉ Emin Çelebi
İnönü Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü
44280, Malatya, Türkiye | emin.celebi@inonu.edu.tr

Beytulhikme An International Journal of Philosophy

## 1. Giriş

Feminizm, en yalın anlamda erkek ve dişi arasındaki ikili ayrıma dayalı olarak kadınların erkeklere boyun eğmesinin bir sorun olduğu inancından toplumsal statülerine kadar çok geniş yelpazede kadınları merkeze alan bir savunu hareketi olarak tanımlanabilir. Zaman içerisinde sosyo-politik bir hareket kimliğine bürünen feminizm, her sosyo-politik hareket gibi, doğal olarak çok farklı yorum ve yaklaşımlara konu olmuş ve çeşitli biçimlerde tasnif edilmiştir. Marksist, radikal, psikanalitik, sosyalist, varoluşçu ve postmodern gibi dalgalara/yaklaşımlara ayrılan feminizmi benimseyen pek çok sosyal teorisyen, kadına dair görüşlerini yaslandıkları düşünsel-politik zeminden hareketle temellendirmeye çalışmışlardır. Diğer yaklaşımlar arasından postmodern yaklaşımın, özne, dil, birey, kimlik, altkimlik, evrensellik, yerellik, adalet, çoğulculuk gibi anahtar terimler etrafında problemi daha genel bir çerçevede konumlandırıp ve daha ayrıntılı bir biçimde çözümlemeye çalıştığını söylemek mümkündür. Bir yandan feminizmi spesifik bir kadın hareketi olmaktan çıkarıp daha genel bir sorunun parçası haline getirmek, bir yandan da mikro düzeydeki bir anlam sorununun genel sorunun kaynağı olduğunu saptayarak yerleşik anlamlandırma süreçlerinin infilak ettirilmelerini temin ederek alan açmaya çalışmak gibi bir anti-yapısal durumun postmodern/postyapısal yaklaşımın ana karakteristiği olduğu söylenebilir. Queer teori ile feminizm bu ortak zeminde buluşmaktadır.

Kuşkusuz feminizm ve queer teori aynı şey değildir. Feminizm tarihsel olarak "kadın" özne kategorisine odaklanırken, queer teori radikal biçimde sabit olmayan normatif özne konumlarına odaklanarak daha genel bir hüviyeti ifade eder. Fakat yukarıda da işaret edildiği üzere problemi aynı zeminden hareketle çözümleme girişimi, günümüzde her iki kavramın sıklıkla yan yana hatta iç içe kullanılmasına yol açmıştır. Bu noktada ister A. Jagose'nin altını çizdiği gibi "feminist kuram, en az queer kuram kadar, kendisini geçici, olumsal ve üniter olmayan zeminlerde işleyen, önceden tanımlanmış herhangi bir araştırma alanı tarafından kısıtlanmamış ve herhangi bir toplumsal yapıya bağlı olmayan geniş ve heterojen bir toplumsal eleştiri projesi" (McCann, 2016: 222-223) olarak tanımlansın ister "queer politikanın, feminizmi heteronormatif bir söylem olmaktan çıkarmaya ve daha kapsamlı bir perspektife zorladığı" (Direk,

2012:72-92) şeklinde ifade edilsin durum değişmemektedir. Çünkü feminizmin ve queer teorinin günümüzde yüklendiği sosyo-politik misyonda bir ortaklık söz konusu olmaktadır.

Sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik vasatta özelde kadınları genelde cinsiyet temelli bütün eşitsizlikleri kendine mesele edinme noktasına gelen "feminizm"in ve bu minvalde "queer"in en önemli teorisyenlerinden biri kuşkusuz Judith Butler'dır. Butler'ın queer'i bir şemsiye terim olarak yapısöküm stratejisine bir araç kullandığı söylenebilir. Butler, farklı düşünsel muhtevalardan hareketle felsefi bir çeper içinde postyapısal pozisyonunu inşa etmeye çalışır. Bu durum, Butler düşüncesinin özgül niteliği olarak zikredilebileceği gibi tartışmaların fitilinin ateşlendiği yer olarak da görülebilir. Butler'da Derrida'nın yapısöküm stratejisinden Foucault'nun episteme ve iktidar nosyonuna, J. L. Austin'in performatif dil yorumundan Nietzsche'nin değerlerin değersizleştirilmesi düşüncesine, sair postmodern feminist yaklaşımlarından Levinas'ın "ötekinin ahakı" nosyonuna kadar farklı zemin ve perspektiflerin izleri görülebilir. Örneğin Lois MacNay, "Foucault geleneği içinde, cinsiyet kimliğine ilişkin feminist anlayışlar üzerinde en etkili etkiye sahip olan, Judith Butler'ın toplumsal cinsiyetin performatif inşası üzerine çalışmasıdır" diye vurgularken Nealon, erken bir tarihte "Postmodern Culture" dergisinde "J. Butler kesinlikle önemli olan bir dizi çalışma üretti" diye yazar. Sosyoloji, siyaset bilimi, edebiyat, hukuk, felsefe, coğrafya, kültürel çalışmalar, kritik ırk teorisi, postkolonyal teori, toplumsal cinsiyet ve cinsellik gibi çok geniş bir alanda Butler, düşünceleriyle söze konu edilmektedir ki Loizidou'nun da ifade ettiği gibi, bütün bunlar Butler'ın bile beklemediği çeşitlilik olarak değerlendirilebilir (Loizidou, 2007: 158). Dolayısıyla Butler hem beslendiği kaynakların çeşitliliği hem de üretilen fikirlerin çeşitli sahalarda söze konu edilmesi yönünden tartışmalara medar olması bakımından dikkat çeken bir düşünür olmuştur.

Bilgiyi belli bir amaç uğruna bu şekilde örgütlemenin felsefi olarak ne denli tutarlı olup olmadığı oldukça tartışmalıdır. Bu çalışmada spesifik olarak ele alacağımız konu, Butler'ın eklektik sayılabilecek söz konusu düşüncesinin, politik ve etik bir çerçevede teorik bir forma büründürülmesi olarak tecessüm eden queer düşüncesinin felsefi cihetten tutarlılık analizidir. Bunu yaparken önce queer teoriye dair genel bir çerçeve çizile-

cek daha sonra Butler'ın yaklaşımı özetlenecek ve ilgili yerlerde değerlendirmeler yapılacaktır.

## 2. Ana Hatlarıyla Queer Teori: Tarihsel ve Kavramsal Çerçeve

Acayip, ucube, tuhaf, yamuk ve düz olmayan gibi anlamlara sahip olan queer terimi, Amerika'da 20. yüzyılın ilk dönemlerinde "argo" bir kullanım olarak gay erkeklere atfen "ibne" anlamında kullanıldı. 1990 yıllardan itibaren feminist ve LGBTTİ çevrelerinde kullanılmaya başlanan queer, o tarihten itibaren popüler hale gelerek kapsayıcı bir sosyo-politik kavrama dönüşerek hak ve adalet konsepti bağlamında dolaşıma sokuldu. Toplumda anti-erk yapıların etkinliklerini arttırmasıyla beraber kavram da buna paralel yeni anlamsal adaptasyonlar kazandı.

Queer'in cinsiyet politikasına göndermede bulunan terminolojik anlamına dair bir uzlaşıdan bahsetmek güç olsa da, en genel anlamda "uygun dişil ve erkeksi cinsel davranışların normatifliğini reddeden bir cinsellik yaklaşımı" olduğu söyleyebilir. Bu bağlamda bir şemsiye terim olarak queer'in akademisyenler ve aktivistler tarafından cinsel kimlik politikaları, cinsiyet ve cinselliği anlamaya yönelik teorik çerçevedeki eylemler için kullanıldığını görmekteyiz. Ancak kavramın sınırlarını belirleme ve pratikteki göndergesini netleştirmeye geldiğinde akademisyenler ve aktivistlerin, sürekli olarak fikir ayrılığına düştükleri görülmektedir. Örneğin Jagose, kültürel ve sosyal bağlamda kriminalize edilen ve toplumda ayırımcılığa uğrayan cinsel kimlikleri aynı çatı altında toplamak ve birleştirmek için kullanıldığını söylerken (Jagose, 2017:9); *"Epistemology of the Closet"* (Dolabın Epistemolojisi)'ın yazarı olan Eve Kosofsky Sedgwick (1950-2009) söz konusu kavramı "ayırt edilemez, tanımlanamaz, akışkan ve hareketli" olarak niteler. Kültürel ve eleştirel ırk çalışmaları konularında çalışan İngiliz Paul Gilroy (1956-....) ise "*The Black Atlantic*" (Kara Atlantik) adlı kitabında queeri, sabitlik (fixid) veya durağanlık (stasis) ile ilgili olarak değil, geçişli (transitive), çoklu ve anti-asimilasyonist olarak tanımlar. Queer ile ilgili yapılan bu tanımlamalar, queerin normatif cinsiyet algısına ve pratiğine muhalif yapısökümcü karakterini ortaya koymasının yanında kimliklerin belirsizliği ve kararsızlığını desteklediğini de gösterir (Salih, 2002:23-24).

Queer'in kimlikler karşısında takındığı tutumu düşündüğümüzde, onun zamanla açık bir politik duruş ve tutuma da evrildiğini söylemek

mümkündür. Çünkü queer politika sadece toplumsal yapı tarafından kabul edilen kimlikleri değil, aynı zamanda bu yapının dışladığı ve kabul etmediği bütün kimlikleri de tartışmaya açmaktadır. Bu bağlamda queer politikanın bireysel cinsel tercihleri eleştirmediğini, fakat bu tercihlerin kolektif grup politikaları içinde mutlaklaştırılmasına ve tekil olan kimlik anlayışlarının evrensel olarak kabul edilmesine karşı olduğu söylenebilir (Özküralpli, 2016:221-223). Cinselliğin yanı sıra queer, belirli bir cinsiyete dayalı topluluğu tanımlamak için de kullanılır. Bu, toplumun öngördüğü erkek/dişi ve eril/dişil ikiliklerinin dışında kalan insanlardan oluşan bir topluluktur. Onların cinsiyet kimlikleri ve toplumsal cinsiyeti somutlaştırma ve gerçekleştirme biçimleri, ne sabit biyolojik cinsiyet kavramıyla ne de toplumsal cinsiyet kavramlarıyla örtüşür. Queer toplulukların siyasi gündemleri olabilir; heteroseksist ana akım toplum tarafından kabul edilmek için mücadele edebilir veya heteronormatif kültüre asimilasyona direnebilirler (Barber ve Hidalgo, 2023). Dolayısıyla queer politikanın hem tekil düzlemde hem de toplumsal boyutta her tür normatifleştirmeye karşı olmanın yanı sıra söz konusu yerleşik yapıların dışında kalan marjinal bir yapıya göndermede bulunan başka bir yapısal durum olduğunu söylemek de yanlış olmayacaktır.

Queer politika, sadece cinsel kimlik kategorilerine, dışlanma ve yok sayılma siyasetine dayanan *"ben"* ve *"öteki"* temelli liberal insan hakları söylemini değil, aynı zamanda muhtevasını yerel ve tarihsel kültürel dokudaki cinsel çokluktan alan yeni bir anlayışı politik bir zemin olarak önermektedir. Queer, hak temelli özgürlükçü kimlik siyasetinin olumlayan ve azınlıklaştıran tavrını sorgulayan, toplumda kabul edilen normlarla uzlaşan bir "benzerlik" siyaseti yerine "farklılıkların" bir tehdit değil zenginlik olduğunu savunan ve bu farklılıkları gözeten olasılıkların peşine düşen bir politik duruştur (Çakırlar ve Delice, 2012:12-16). Cinsiyet politikasından kimlik politikası düzlemine sıçrama yapan queer'in kimlikleri tekil, sabit ve benzer görme eğilimlerine itiraz ettiğini söyleyebiliriz. Dolayısıyla bu bağlamda queer politika, yeni ve tutarlı bir kimliği tanımlama yaklaşımı olarak değil, kimlik meselesinin sorunsallaştırıldığı yeni bir politik öznellik arayış olarak değerlendirebilir (Hall, 2003:15; Özkazanç, 2018:12). Queer politikanın oluşturduğu bu yeni politik perspektifle beraber, kendini farklı kimliklerle tanımlayanlar da kendilerini ifade etme

imkânına ve var olma mücadelesine sahip oldular. Çünkü queer politikanın yarattığı bu perspektif, aynı zamanda merkezileşmiş iktidarın ve egemen ideolojilerin güçlü bir eleştirisini kolektif bir şekilde dile getiren yeni kültürel hareketlerin de mücadelesidir (Jagose, 2017:11-50).

Postmodern zamanlarla birlikte cinsellik ve toplumsal cinsiyetle bağlantılı biyolojik ve toplumsal kavramların yaygın bir şekilde ortaya çıkışından bu yana queer, yeni bir anlam ve siyasal angajman taşıma hüviyetiyle, heteroseksüellik ve eşcinsellik inşalarındaki tarihsel değişimden kaynaklanan yaygın eşitsizliklere meydan okuyan, yerleşik sınırları ve ikilikleri zorlamaya ve bozmaya devam eden bir kavram, aktivizm ve teorileştirme biçimi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu anlama biçimini felsefi olarak nitelendirebiliriz. Bu bağlamda Sedgwick'in "kişinin cinsiyeti, herhangi birinin cinselliği oluşturulmadığında (veya yekpare bir şekilde yapılamadığında) açık olasılıklar, boşluklar, örtüşmeler, sapmalar, kaymalar ve anlam aşırılıkları ağını ortaya çıkarır" biçimindeki tespiti ile Teresa de Lauretis'in "queer'in cinselliği yeni yollarla, başka bir yerde ve başka bir şekilde yeniden düşünme girişimi olduğu" biçimindeki tespitleri örtüşür. Bu bağlamda, Roland Barthes'ın ve/veya'yı aynı zamanda bir "veya" olan "ve" olarak tanımlamasına karşılık düşen ve/veya'nın queer mantığından bahsedebiliriz. Erkek ya da kızken aynı zamanda erkek ve kız olmak. Barthes'a göre ve/veya "anlamı, normu, normatifliği karıştıran"dır. Dolayısıyla tuhaf olan boyutu budur. Çünkü Sedgwick'in terimleriyle dile getirecek olursak yekpare olarak ifade edilemeyen veya edilmeyecek olan şeyi tanımlamakta, başka bir deyişle bir yanda müphem sınırlar oluşturmakta bir yandan da yeni sınırlar inşa etmektedir (Barber ve Hidalgo, 2023).

Seidman, queer teoriyi özne tasavvurunun temelini oluşturan varsayımları sorgulayarak eşcinsellik çalışmasının bir azınlığın -lezbiyen/gey/biseksüel öznenin oluşumu- incelenmesi değil, "toplumu" bir topluluk olarak örgütleyen bu bilgi ve sosyal pratiklerin incelenmesi olarak tanımlar. Başka bir deyişle, queer teori, öznenin ilk etapta sınıflandırılmasına katkıda bulunan çeşitli sosyal ve bağlamsal unsurları göz önünde bulundurarak genellikle soykütüksel yaklaşımlar yoluyla, özneyi yerinden etmekle ilgilenir. Queer teori aynı zamanda, heteronormatif dünyayı farklı görme ve bu alanda neyin hesaba katıldığını yeniden şekillendirerek baskıcı yapılara meydan okuma olasılığını da açar. Cinselliğin normatif

anlayışlarına meydan okumak, toplumsal cinsiyetin heteronormatif yapısının sınırlarına meydan okur. Sedgwick'in ana hatlarıyla belirttiği gibi queer okuma, en iyi şekilde, arzuları ve kimliği henüz tam olarak oluşmamış bir çocuğun gözlerinden görmek olarak tanımlanabilir. Fenomenolojik bir yöntemi varsayan Sedgwick'in farklılıları sınırların belirsiz kılma üzerine inşa etme çabasına karşın, kimi feminist ve queer teorisyenler de gerçekliğin göz ardı edilmemesi gerektiğini ifade ederek özcü sayılabilecek bir tavra eğilimli görünmektedir. Örneğin Alcoff'un öne sürdüğü gibi, postmodern feminist perspektifler "yaşam deneyiminin siyasi ve bilişsel belirginliğinin devam eden gerçeğine karşı bizi kör etmemelidir" biçiminde yaklaşımlar da görmekteyiz. Benzer şekilde Oakley, araştırmayı kadınların yaşam deneyimi etrafında temellendirmenin "övgü dolu bir feminist amaç" olduğunu savunur. Yine Love'ın "Belirli bir cinsel kimlik biçimiyle bağlarını sürdürmeyen bir tuhaflık biçimini hayal etmek benim için zor. Duygulanım, tarihyazımı ve sosyal üzerine çalışmalarımın arkasında, yatakta ağlayan bir lezbiyen var" (McCann, 2016:224-243) biçimindeki realizme yaslanan vurgusu pek çok queer teorisyenin radikal kararsızlığa bağlılığını sürdürmesiyle bir çatışkı ve de gerilim oluşturmaktadır. Özcü ve özcü olmayan yaklaşımlar olarak kodlayabileceğimiz bu ayırımın varlığını idame ettirdiğini söylemek mümkündür. Gerçekte birçok feminist ve queer teorisyeninin pek çok feminist anlatı altında ortaya çıkan gizli cinsiyetçi ikilikleri, dilsel, söylemsel ve normatif vurguları yapısöküme uğratmaya matuf çabalarını görmekteyiz. Bu çabaların felsefi imkânı ve tutarlılığı kuşkusuz tartışmayı hak etmektedir. Bu düşünürlerin en göze çarpanlarından biri bu çalışmanın konusu olan Judith Butler'dır.

### 3. Butler'ın Queer Teorisi: Yapı ve Yapısızlık

Butler'ın düşüncesinin ana hatlarını saptamak kolay olsa da birçok yorumcunun işaret ettiği gibi Butler'ın feminizm yaklaşımını dolayısıyla da queer teorisini ayrıntılı bir biçimde vuzuha kavuşturmak oldukça zordur. Bu durum düşünürün felsefesinin teşekkülünde rol oynayan temel sütunların farklı olması kadar bu sütunlardan müteşekkil yapının olabildiğince müesses yapılara benzemesine izin vermeme kaygısından kaynaklanıyor gözükmektedir. Belki de bizatihi bu durumun kendisinin paradoksal bir biçimde teorileştirilmesi de arzulanmış olabilir. Bütün bu durumların

analizini yapmadan önce Butler'ın queer teorisinin ana çerçevesini ortaya koymak gerekir.

"Against Proper Objects"te Butler, "queer" kavramının belirli bir referans alanı içinde işlev gördüğü için belirli bir dereceye kadar sabit bir anlamı olduğunu kabul ederken, yine de "queer"i açık ve farklı şekillerde alıp kullanabileceğiniz akışkan bir kavram olduğu vurgusu yapar. Butler, farklı analitik alanlar olarak net bir toplumsal cinsiyet/cinsellik ayrımına karşıdır. Butler'ın bu makaledeki ana kaygısı, cinselliği teorileştirmede ve cinsel meselelerle ilgili çeşitli siyasi mücadelelerde çok yaygın olan ikili terimlerden kaçınmaktır. Bu bağlamda ona göre "queer", dışlamaya ve iktidar analizine odaklanacak geniş bir çalışma platformunu ifade ederken aynı zamanda bu platform metodolojik ve kavramsal olarak yeni yaklaşımlara ve yeni konulara açık kalmaya devam etmelidir. Bu durumda Butler'ın queer teorisinin, toplumsal cinsiyet baskısı üzerine yapılan geleneksel feminist tartışmaların ve ayrıca cinsel kimliğe yönelik güçlü gey ve lezbiyen vurgusunun ötesinde, yeni bir cinsellik yaklaşımının parçası olarak feminist tartışmalardan daha fazla teorik içerim taşıdığını söylemek mümkündür. Klasik feminist tartışmalar, ırk, etnisite ve sınıf tartışmalarına karşı ilgisizken Butler için teorik bir kategori olarak "queer" cinsellik, ırk, sınıf ve belki de sosyal konumu oluşturan diğer bileşenlerin kesişimlerini teorileştirebilmeye imkân veren şemsiye bir terimdir (Kornak, 2015:57-58).

Queer politikanın sözü edilen amacını Butler şöyle açıklamaktadır:

"Bedenlerimizin bir anlamda bize ait olduğunu ve bedenlerimiz üzerinde özerklik talep etme hakkımız olduğunu iddia etmek önemlidir. Bu sav lezbiyen ve geylerin cinsel özgürlük hakkı talepleri için geçerli olduğu gibi, transeksüellerin ve tüm toplumsal cinsiyet aşırı kişilerin kendi kaderini tayin hakkı talebi için de aynı durum geçerlidir. Ayrıca cinsiyetlerarası insanların zorunlu tıbbi ve psikiyatrik müdahaleye maruz kalmama talebi için de geçerlidir. İster fiziksel ister sözlü olsun, ırkçı saldırılardan korumaya yönelik her talep için olduğu kadar; elbette feminizmin doğurganlık özgürlüğü talebi sömürgecilik ve işgal koşullarında, bedenleri ekonomik ve siyasi baskı altında tutulanlar için de geçerlidir (Butler, 2016:40-41).

Queer politikanın insan hakları ihlallerini temel mücadele alanı olarak gördüğünü savunan Butler, bunu da şöyle açıklamaktadır:

"Kendi haklarımızın tanınmasını istediğimiz oranda haklarımızın kamusal düzeyde tanınmasının, dikkatleri başkalarının (bu örnekler Filistin'de temel yurttaşlık haklarından mahrum yaşayan kadınların, queerlerin ve cinsel azınlıkların) haklarının gasp edilmesinden kaçırmak üzere kullanılmasına karşı çıkmalıyız. İttifak siyaseti birlikte yaşama etiği üzerinde yükselir ve bunu gerektirir. Ama şimdilik şu kadarını söyleyeyim, eğer bir gruba hak tahsisi başkalarının temel hak ve yetkilerinin gasp edilmesi için araçsallaştırılırsa, o zaman bu grup kesinlikle, siyasal ve hukuki tanınma ve hakların verili olduğu terimleri reddetmekle yükümlüdür. Bu durum, herhangi birimizin mevcut haklardan vazgeçmemiz gerektiği değil, sadece bu hakların ancak genel bir toplumsal adalet mücadelesi içinde anlam ifade ettiği ve eğer haklar farklı farklı dağıtılırsa, o zaman eşitsizliğin gey ve lezbiyen haklarının taktiksel olarak kullanılması ve meşrulaştırılması yoluyla yerleştirildiğini görmemiz anlamına geliyor" (Butler, 2018:68).

Butler bu politikayla normatifleşmiş ve değişmez olarak görülen bütün kategorilere meydan okumaktadır. Çünkü Taylor'ın da ifade ettiği üzere queer politika, cinsel ve sınıflara ayrılmış olan yaşamların kesişen ve aynı zamanda sıklıkla ihmal edilen sorunlarına odaklanmayı hedeflemektedir. Ayrıca queer politikanın tartışmalara çok yönlü ve farklı yaklaşması, başta cinsellik konusu olmak üzere bütün konuları evrenselci değerlendiren anlayışlara meydan okuduğu söylenebilir (Taylor, 2010:84-98). Özetle ifade etmek gerekirse queer politikaya, temel hak ve hürriyetleri ihtiva eden bir terim olarak cinsel kimlik yönelimleri ya da ırk gibi kamusal alanda sorun olarak görülen bileşenlere sahip olan bireylerin karşı karşıya kaldıkları abject (dışlanma) hali dil dahil olmak üzere göç ya da mültecilik gibi çeşitli ayırımcılık ve eşitsizliklere uğrayan mikro düzlemden makro düzleme kadar her tür sorun için bir tartışma ve çözüm zemini olma gibi bir işlev yüklenmiştir (Brim ve Ghaziani, 2016: 14-27; Budek, 2012:8; Direk, 2019:67-84; Sedgwick, 1993: 9'dan akt. Jagose, 2017:121).

Queer'i politik bir radikalizm olarak gören Butler, queer'in bu kapsamını ihlal edebilecek diğer çağrışımlarından endişe duyar. Öte yandan burada paradoksal bir durum ortaya çıkmış görünmektedir. Bir taraftan bir sınır tayin ederek "queer"i özsel bir pratik gibi görme, bir yandan da farklılıkları muhafaza ederek sınırları muğlak hale getirme. Butler, özselleştirmenin, "queer" için sürekli bir tehdit olduğunun farkındadır. Ona

göre hiçbir biçimde "queer"in kimlik kategorilerinin yerini almaması, kendisi de dâhil sürekli bir eleştiri pratiği rolünü ifa etmesi gerekir. Başka bir deyişle "queer"in politik yapısökümü bu tür terimlerin kullanımını felç etmemeli ancak ideal olarak kapsamını genişletmeli, terimlerin ne pahasına ve hangi amaçla kullanıldığını düşünmemizi sağlamalı ve bu tür kategorilerin hangi iktidar ilişkileri aracılığıyla işlendiğini açığa çıkarmalıdır. Dolayısıyla Kornak (2015:65)'ın da ifade ettiği üzere Butler "queer" kavramını siyasi düşünceye taşıyarak, siyasette kullanılan diğer kavramları istikrarsızlaştırmayı ve yeniden düşünmeyi amaçlamakta, böylece çoğulcu demokrasi için bir mücadele aygıtı olarak konumlandırmaktadır. Ona göre "queer" yalnızca bir kimlik de değildir.

Ayrıca şu hususu vurgulamak gerekir ki, Butler'ın queer teorisinin neliğine dair yorumcular arasında bir ittifaktan söz etmek mümkün gözükmemektedir. Örneğin Kornak'a göre Sara Salih, Butler'ın "queer" terimini kullanmasının temelinde onun öznellik kavramsallaştırmasının yattığını iddia ederken kendisi, Salih'in temsil ettiği yaklaşımdan farklı olarak "queer"in Butler tarafından özellikle ırk, etnik köken ve sınıfın toplumsal cinsiyet ve cinsellik ile kesişimlerini vurgulamak için kullandığını ileri sürmektedir. Ona göre Butler, çalışması boyunca hiçbir "queer" teorisi önermez ve "queer" yazılarında merkezi bir terim değildir, ancak bu terim, sınıf veya ırk gibi diğer konuları siyasallaştırmada önemli bir rol oynar. Kornak (2015:52-73) düşünürün *Bodies that Matter* başlıklı eserinden şu pasajı aktararak görüşünü destekler:

"Kimlik kategorilerini seferber eden siyasi söylemler, siyasi bir hedefin hizmetinde kimlikler geliştirme eğiliminde olsalar da, kimliksizleşmenin ısrarı, demokratik mücadelenin yeniden eklemlenmesi için eşit derecede önemli olabilir. Gerçekten de, hem feminist hem de queer siyasetin harekete geçirilmesi, tam da cinsel farklılığın somutlaştırıldığı düzenleyici normlarla özdeşleşmemenin altını çizen pratikler yoluyla olabilir."

İddiamız odur ki bütün bu farklı yorumlamaların temelinde Butler'ın düşüncesini inşa ederken farklı postmodern düşünce kaynaklarını kendi arzuladığı adalet ve hakikat hedefi doğrultusunda bir araya getirme çabası yatmaktadır. Butler'ın düşünce kaynaklarına göz attığımızda bu durum kendiliğinden görülür.

Cinsellik, iktidar ve söylem arasında kurduğu ilişki bağlamında Foucault'nun izinden giden Butler, toplumsal cinsiyetin yalnızca yasalarla değil, aynı zamanda normlarla da düzenlendiğini bir kez daha öne sürer. Foucault, cinsiyet regülasyonunu tarihsel olarak konumlandırılabilecek bir disipliner iktidar pratiği olarak anlar. Butler ek olarak "toplumsal cinsiyeti yöneten düzenleyici aygıtın kendisinin toplumsal cinsiyete özgü olduğunu" öne sürer (Loizidou, 2007:151). Toplumsal cinsiyetin bir regülasyon olduğunu kabul etmede Foucault ile ittifak eden Butler, felsefi olarak iktidar ve söylemin normu üretmenin ne anlama geldiği hususunda Foucault ile ayrıştığını ifade eder:

"Foucault'nun tabiiyet ve düzenleme konusundaki en az iki uyarısını hatırlamak önemlidir: (1) düzenleyici güç yalnızca önceden var olan bir özne üzerinde hareket etmez, aynı zamanda bu özneyi şekillendirir ve oluşturur; ayrıca her hukuksal iktidar biçiminin kendi üretici etkisi vardır; ve (2) bir düzenlemeye tabi olmak, aynı zamanda onun tarafından öznelleşmek, yani tam olarak düzenlenerek bir özne olarak var olmaktır. Bu ikinci nokta, toplumsal cinsiyet öznesini oluşturan düzenleyici söylemlerin, tam da söz konusu özneyi gerektiren ve teşvik eden söylemler olması bakımından birinci noktadan sonra gelir. Belirli türde düzenlemeler, toplumsal cinsiyetin düzenlenmesi olarak tanımlanan daha genel bir düzenleyici gücün örnekleri olarak anlaşılabilir. Burada bazı açılardan Foucault ile farklılaşıyorum. Çünkü Foucaultcu bilgelik, düzenleyici gücün belirli geniş tarihsel özelliklere sahip olduğu ve toplumsal cinsiyet ve diğer türden sosyal ve kültürel normlar üzerinde faaliyet gösterdiği anlayışına dayanıyor gibi görünüyorsa, o zaman toplumsal cinsiyet, iktidarın daha geniş bir düzenleyici işleyişinin bir örneğinden başka bir şey değilmiş gibi ortaya çıkar. Toplumsal cinsiyetin düzenleyici güce tabi kılınmasına karşı, toplumsal cinsiyeti yöneten düzenleyici aygıtın kendisinin toplumsal cinsiyete özgü olduğunu iddia ediyorum (Butler, 2004:41).

Foucault'nın öznenin merkezsizliği, iktidarın her yerdeliği, söylemin oluşturucu ve düzenleyici gücü nosyonlarıyla postyapısal bir paradigmaya yakın olduğu söylenebilir ve bu vurgular özcü birçok yaklaşımın sorgulanmasına öncülük etmiştir. Butler da bu noktalardan ziyadesiyle istifade etmiştir. Ancak Butler'ın Foucault'dan kendisini ayırdığı noktanın radikal bir yapı söküm stratejisine sahip olduğu da unutulmamalıdır. Çünkü ona

göre toplumsal cinsiyetin düzenlenmesinin, düzenleyici gücün paradigması değildir, daha ziyade toplumsal cinsiyet, kendi ayırt edici düzenleyici ve disipliner rejimini gerektirmekte ve kurmaktadır. Başka bir deyişle toplumsal cinsiyetin kendisi bizatihi regülasyonların ve normların tesis edicisi durumuna gelmektedir. Butler söz konusu radikal yapısöküm hareketinde o kadar titiz davranır ki cinsiyet teriminin normatifliğinin dahi kadınlık ve erkekliğe dair normatif görüşler olduğunu söylemekle tam olarak aynı şey olmadığını söyler. Ona göre cinsiyet tam olarak ne kişinin "olduğu" ne de tam olarak "sahip olduğu" şey değildir. Toplumsal cinsiyet, toplumsal cinsiyetin varsaydığı hormonal, kromozomal, psişik ve edimsel ara formlarla birlikte eril ve dişil üretiminin ve normalleştirilmesinin gerçekleştiği aygıttır. Dolayısıyla Butler'a göre cinsiyetin her zaman ve münhasıran "eril" ve "dişil" matrisi anlamına geldiğini varsaymak, tam da bu tutarlı ikilinin üretiminin olumsal olduğunu kabul etmek demektir ki zaten kaçınılması gereken ve de bedel gerektiren nokta burasıdır. Bu yüzden ikiliğe uymayan cinsiyeti, en normatif örneği kadar cinsiyetin bir parçası varsayar. Ona göre toplumsal cinsiyet tanımını onun normatif ifadesi ile birleştirmek, istemeden de olsa normun toplumsal cinsiyet tanımını kısıtlama gücünü yeniden sağlamlaştırmaktır. Toplumsal cinsiyetin eril/dişil, erkek/kadın, erkek/dişi ile birleştirilmesi, toplumsal cinsiyet kavramının engellemeye çalıştığı doğallaştırmayı gerçekleştirmektedir. O halde köklü bir çözüm bulmak gerekir ki o da bu tür terimlerin yapıbozuma uğratıldığı ve doğallıktan çıkarıldığı bir aygıta dönüştürülmesidir. Daha açık bir ifadeyle normu tesis etmeye çalışan aygıtın kendisi, aynı zamanda bu kurulumun altını oymak için de işlevsel olabilir. Böylece, toplumsal cinsiyet alanını anlamanın yegâne yolu olarak erkek ve kadın ikilisinde ısrar eden kısıtlayıcı bir toplumsal cinsiyet söylemi, hegemonik örneği doğallaştıran ve onun kesintiye uğratılmasının düşünülebilirliğini engelleyen düzenleyici bir iktidar işlevi gerçekleştirir (Butler, 2004:42-43).

Butler'ın söz konusu toplumsal cinsiyet stratejisi, adeta bizi Derrida'nın différance kavramı ile yüzleştirmekte hatta sanki bu kavramın harf değişimiyle tekrar canlandırıldığı hissini bizde uyandırmaktadır. Daha önce Butler'ın akademideki genel postmodern dönüş sırasında ortaya çıkan postmodernizm ile feminist yaklaşımlar arasındaki kesişmenin bir örneği olduğunu söylemiştik. Sair yaklaşımlardan farklı olarak Butler,

öznelliği anlamak için deneyime dayalı bir yaklaşım yerine öznelliğin başkalarını ve kendimizi tanımlamak için kullanılan terimlerden doğduğunu savunur. Butler, öznenin nasıl algılandığını şekillendirebilecek maddi koşullara ve diğer yapılara odaklanmak yerine, dil yoluyla öznelliğe çağrıldığımızı iddia eder. Tanımlayıcı terimler genellikle dar, dışlayıcı ve sınırlayıcı olsa da (potansiyel olarak şiddetli bir şekilde), bu aynı zamanda özne olarak tanınmamızı sağlayan dilin kendisidir. Adeta Derrida'nın logosentrizm eleştirisini dile uyarlayan Butler, öznelliğin sabitliğini ve dilden önce bir öznenin var olmasını kabul etmez. Yukarıda ifade edildiği üzere toplumsal cinsiyet kavramı kendi kendini yapısökümüne uğratma bakımından anlamın sürekli olarak farklılaştığı ve ertelendiğini tazammun eden Derrida'nın différance kavramıyla aynı düzleme oturtulmaya çalışılır (McCann, 2016:230). Butler'ın asıl kaygısının belirleme ve hükmetme arasındaki özdeşlikten olabildiğince kaçınma olduğu açıktır. Her ne kadar Butler bu kaygısında haklı ise de aşağıda toplumsal cinsiyet kavramının différance ile aynı düzlemde ele alınabilme imkânının tartışılması gerektiğini düşünüyoruz. Aşağıda bu noktayı tekrar ele alacağımızı ifade edip düşünürün düşüncesinin diğer felsefi sütunlarına geçebiliriz.

Butler için cinsiyet kimliğinin istikrarlı veya tutarlı bir anlamlandırma değil, somutlaştırılmış toplumsal normların bir ürünü olduğunu söyledik. Dilde tesis edilmiş bir cinsiyetin diğer bir özelliği performatif olmasıdır. Butler burada dil-anlam ve realite ilişkisini ustaca sayılabilecek bir biçimde performatiflik çerçevesinde eleştirir. Butler'a göre hiç kimse toplumsal cinsiyetinin performatifliğinden dolayı suçlanamayacağı gibi, hiç kimsenin yaşamı da kırılganlaşma tehdidi ile karşı karşıya kalmamalıdır (Butler, 2018:49-54).

Butler performatifliğe ilişkin görüşlerinde Foucault'nun yanı sıra John Langshaw Austin (1911-1960)'nin *"Söz Eylem Kuramı"*ndan ilham alır. Ancak bu noktada Austin'in "söylemek, yapmaktır" biçimindeki edimsel dil anlayışını kabul ettiğini söylemekle bu anlayışı tasdik ettiğini söylemenin arası ayırt edilmelidir. Tıpkı toplumsal cinsiyetin varlığını kabul etmekle tasdik etmenin farklı oluşu gibi. Tam bu noktada Butler, performatif söz edimlerini ve tüm söz edimlerinin kurmaca olduğunu söyleyen Man'ı anımsar. Söylem, öznenin oluşturucu niteliğidir ancak söylem tarihsel olduğu ve dolayısıyla istikrarsız olduğu için süreksizlikler içerebilir.

Burada Butler'ın bir yandan anlamın süreksizliği ile müesses olanı yıkmaya çalışırken aynı zamanda queer'in "performatiflik içinde güç ve karşıtlığın, istikrar ve değişkenliğin statüsüne ilişkin soruyu gündeme getiren bir çağrı olarak ortaya çıktığını" iddia etmesini, Butler'ın bir anlamda kendi "cinsiyet performatifliği" kavramıyla bağlantılı olarak kendi "queer" kullanımını yaratmayı hedeflemesi anlamına geldiğini ve bu durumun bir iç çelişki oluşturduğu iddia edilebilir (Kornak, 2015:64).

Hannah McCann'ın da işaret ettiği gibi, Butler, toplumsal cinsiyete dayalı anlamları yeniden kaydetme riskini vurgulamakta çok dikkatli olsa da, feminizmin içeriden bir tür refleksif eleştirisi olarak yapısökümcü projesine "feminist" adını vermesini de savunuyor. Bu nedenle Butler, "hareket için daha demokratik ve kapsayıcı bir yaşamı" teşvik etmek amacıyla yaklaşımını feminist olarak etiketler. Halley, Butler'ın bütünleştirici yaklaşımını eleştirerek, onun feminist bir pankarta çok fazla bağlı olduğunu ve bu nedenle cinsiyetçi ikilikleri güçlendirmeye yatkın olduğunu ileri sürer. Bununla birlikte, Butler'ın *Cinsiyet Belası* adlı çalışması ve onu takip eden diğer bütün çalışmaları cinsiyetin temellerine meydan okumaya devam ettiği için, bu tür indirgeyici bir değerlendirmeye aktif bir şekilde direndiğini de yukarıda ifade ettik. Burada konuyu müşkül hale getiren husus, Butler'ın kavramları yaşanmış deneyimle bağlantılı olarak sorgulamasıdır. Drag, interseksüalite ve transgender kimliği gibi kavramları tartışan düşünürün, queer bakış açısıyla, marjinal kesimler bağlamında tartışmasının çoğunu yaşanabilirlik konusuna odaklaması (McCann, 2016:232) doğal olarak onun her ne kadar kaçınsa da özcü bir pozisyonu savunma görüntüsü veriyor.

Gerçekte performansın özünde yapısal bir karakter vardır. Örneğin queer'e dair festivaller, kültürel kodlar ve pratikler yoluyla da belirli muhalif yaşam tarzlarını teşvik etme gayesi bir yönüyle yerleşik kodları bozsa da bunun yerine ikame edilen yeni pratik, tam da özsel bir yapı olarak karşımıza çıkar. En önemli performans etkinliği olan festivaller, kolektif kimliklerini inşa etme girişimlerinde, yalnızca "kimin ait olduğunu" (dışsal) değil, aynı zamanda "kişinin ne ölçüde ait olduğunu" (içsel) da inşa eden sınırlar tayin ederler. Muñoz, performansların "egemen kamusal alanda toksik hale getirilen ancak [...] yeniden yapılandırılan (yine de temizlenmemiş) kimlikleri prova ettiğini, böylece yeni hayal edilen benlik

ve toplumsal nosyonlarını sunduğunu" iddia etmekte oldukça haklıdır. Özetlemek gerekirse, habitus, kültürel sermaye ve kimliksizleştirme, queer aktörlerin belirli kültürel pratikleri tanıtarak ve teşvik ederek festivallerin kolektif kimliğini oluşturma ve etkileşim yollarını tanımlayabilen araçlar olarak yeni yapılar inşa ederler. Aktörlerin bu pratiklerle ilişkileri, queer kimliğin ne olması gerektiğine ve onun kimlik karşıtı somutlaşmasının nasıl olması gerektiğine dair anlatılar üretiyor. İlginç bir biçimde queer teori, queer festivallerinin ideolojik ilham kaynağı olarak görülüyor (Eleftheriadis, 2018: 99-103,122).

Her ne kadar yapılara dirense de ve felsefi zeminini orada bulsa da (Moore, 2013:258-260)'un da gerçekçi bir biçimde ifade ettiği üzere yapılara direnme arayışlarında bile, "queer" özellikle bazı bedenlerin ve siyasi çıkarların queer hareketlerde görünür kılınma biçimleriyle ilgili olduğu için, yapının bir kez daha yeniden yapılandırıldığı ve işlevselleştirildiği başka bir yapı olarak zuhur eder ve hatta bu gereklidir. Çünkü ona göre yapılar, aslında bazı queerlerin hayatlarının refahını destekleyen bu iktidar biçimlerini ortadan kaldırmaya çalışan bir tür "yapısızlık"ın "zorbalığına" karşı korunmak için gereklidir. Benzer şekilde, Lane R. Mandlis, trans bireylerin, toplumsal cinsiyet ikililerinin toplumsal olarak inşa edilmiş doğasına dair refleksif bir farkındalıkla, eleştirel bir öznelci pozisyon da alabileceklerini savunur. Hakeza Ann Oakley, bazı yerleşik kategorik zeminlerin hayati önem taşıdığını radikal bir biçimde savunur: "Ne feministler ne de sosyal bilimciler olarak fenomenolojik bir bataklığa düşemeyiz" (McCann, 2016:224-243).

Yukarıda da ifade edildiği üzere Butler'ın ana stratejisi toplumsal cinsiyeti/queer'i özsel bir durum olarak kodlamamak üzerinedir. Hatta queer'in heteroseksüel meseleleri teorileştirmeye bir tepki, toplumsal cinsiyete dair yerleşik algıyı, hetero ve homoseksüalite arasındaki sınırı bozmaya yönelik bir çağrı olduğu açıktır. Ancak Butler her ne kadar yapısökümcü bir strateji ile queer politikaya felsefi bir dayanak oluşturmaya çalışsa da bunun pratik zorluğu ortadadır. Peki bu zorlukların felsefi nedeni ne olabilir? Bu soru bize göre çok temel bir analizi gerekli kılmaktadır.

Butler'ın toplumsal cinsiyete dair temel analizini Derrida'nın différance'ını modelleyerek yaptığına yukarıda, konuya tekrar dönmek

üzere, işaret etmiştik. Butler'ın analizini değerlendirebilmek için différance'ın ne olduğunu kısaca hatırlayalım. Différance'ın Derrida tarafından kasıtlı olarak différence'ın yanlış yazılmasıdır. Derrida'nın buradaki temel hedefi felsefesinin temel konusu olan batı metafiziğinin ikili karşıtlıklar üzerinden hakikati ıskaladığını ortaya koymaktır. Logosentrik olarak kodlanan söz konusu metafizik, söz-yazı ikiliğinde sözü önceleyerek hakikati gizler. Dolayısıyla kasıtlı yanlış yazılmasına rağmen sözde bu yanlışlığın ortaya çıkmaması, farklılıkların ve de hakikatin gizlenmesi anlamına gelir. Dolayısıyla yazı ihmal edilmiştir ve hakikatin sonsuz göndergeler sistematiği içinde farklılaştığı ve kedini ertelediği gerçeği de görülmemiştir. İşte bu noktada Fransızca différer kelimesinin hem "ertelemek" (defer) hem de "farklı olmak" (differ) anlamına geldiği gerçeğinin ifadesi olarak différance iş başındadır. Dolayısıyla différance, sözde farklılığın görülememesi, yanlışlığın yazıda ortaya çıkması, hakikatin tek biçimliliğe sahip olmaması ve sürekli ertelenmesinin ifadesi olmanın yanı sıra bütün bu söylenenlerin bizatihi kendisinde tecessüm etmesi itibarıyla kendini yapısökümüne uğratması hakikaten dahice bir buluştur ve adeta Derrida'nın düşüncelerinin analitik bir kavramıdır. Bu stratejiyi uygulamaya çalışan Butler'ın aynı şeyi toplumsal cinsiyet üzerinden yapmaya çalıştığını daha önce ifade ettik. Burada önemli bir iç tutarlılık sorunu ile karşılaşılacağı açıktır. Çünkü toplumsal cinsiyet olarak çevirdiğimiz *gender* sözcüğünün bütün bu imaları kendi içinde taşıması ve özcü olmayan bir doğaya sahip olan analitik bir terim olması söz konusu değildir. Bilakis *gender* sözcüğü göndergesi olan bir terim olup somut bir duruma işaret etmektedir. Böyle bir terimin terim olmak bakımından sair terimlerden ayrılabilir bir karakteristiği yoktur. Butler'ın bütün çabasına rağmen toplumsal cinsiyet meselesini Derridacı yaklaşım ekseninde felsefi bir tutarlılık içerisinde sonuna kadar götürmekte zorlanmasının en temel sebebi budur.

Butler'ın queer teorisine dair değerlendirmemiz gereken diğer bir kavram ise performatifliktir. Burada da yukarıdaki güçlüğe benzer bir güçlükle karşılaştığımızı ifade etmeliyiz. Sözün edimselliğinin ifadesi olarak performatiflik, öznenin toplumsal normlar çerçevesinde bir pratiği olarak tecessüm eder. Normatif olarak bütün performe etmeler, gerçekte inşa edilmiş yapılar olmak bakımından kurmacadırlar ve yapısökümüne uğratılmalıdırlar. Genel anlamda fenomenolojik bir yaklaşım benimsene-

cek olursa burada bir tutarlılıktan bahsedilebilir. Bu durumda da queerin veya toplumsal cinsiyetin fenomenolojik görüntüsünün ne olduğu açığa kavuşturulmalıdır. Butler böyle bir pratik sunmamaktadır. Butler daha ziyade spesifik bir meseleyi şemsiye bir terim altına sokmakla bir hak ve özgürlük zemini oluşturmaya çalışmaktadır. Kuşkusuz herkes böyle girişim ve iddiada bulunabilir. Burada bir problem yoktur ancak mesele bir teori inşa etmekse ve bu teoriyi felsefi bir düzlemde kurgulamaksa öncelikle bir teoria etkinliğinin kavramsal koşulları sağlanmalıdır. Olgusal düzlemde pratize edilen bir meseleyi, kendi olgusal bağlamından kurtarmaya çalışarak bağlam oluşturucu bir hüviyete büründürmeye çalışmak, özelin genelleştirilmesi gibi tersten bir durum oluşturmaktadır. Çünkü işaret edilen bir durum işaret edilen durumun kaynaklandığı zemin olarak genelleştirilmektedir. Dolayısıyla temelde hedeflenen yapısızlık, yapıyı oluşturan performanslar ile pratize edildiği taktirde çelişkiler kaçınılmaz olmaktadır. Bu yüzden olsa gerek, yapısöküm girişimlerinin yapıldığı yerlerde bile tutarlı toplumsal cinsiyet kavramlarına bağlı kalmak gibi bir zorunluluk her daim kendini dayatmaktadır.

Bütün bu gerekçelerin, Butler'ın düşüncesini inşa ederken başvurduğu sair felsefi dayanaklar için de geçerli olduğu kanaatindeyiz. Çünkü mesele yöntem değildir, mesele yöntemin uygulandığı spesifik konunun spesifikliğini unutarak bizatihi yöntemin kendisine dönüştürme stratejisinin yanlışlığıdır. Evvela yapısöküm, Derrida tarafından bir yöntem olarak dahi tanımlanmaz. Burada Derrida için temel kaygı, göndergenin sabitliğine düşmenin yol açacağı çelişkili durumdur. Bu yüzden bu makalenin temel itirazı Butler'ın etkisinde kaldığı düşünürlerin söylediklerine veya söylediklerinin spesifik bir konuya tatbik edilmesine değildir. Çünkü Butler böyle bir izlenim vermekteyse de böyle yapmamaktadır. Aksine Butler söylenenleri kopyalayarak kendi zihnindeki bir kurguya uyarlayıp kendi kurgusunu yöntem yerine ikame etmeye çalışmaktadır.

## 4. Sonuç

Bu çalışmada Butler'ın queer bir feminist olarak görüşlerinin felsefi değerlendirilmesi yapıldı. Öncelikle feminizm ve queer arasındaki ilişkiye dair bir giriş yapıldı. Queer'in kavramsal ve tarihsel serencamı kısaca özetlendikten sonra Butler'ın queer teorisinin feminizmi ile kesiştiği ifade edilerek toplumsal cinsiyet ve queerin Butler düşüncesindeki konumu

analiz edildi. Bu çerçevede her tür cinsiyetin belli bir yorumdan ibaret olduğunu savunan Butler, kadınlık ya da erkekliğin olduğumuz bir şey değil, aksine sürekli yapıbozuma uğrayan ve performatif bir yapıdan ibaret olduğunu söyler.

Butler, queer politikayı farklı cinsel kimlik eğilimleri olan bireyler için bir var olma olanağı ortaya koyan siyasi bir perspektifle incelemesinin yanı sıra, her ne sebeple olursa olsun sahip oldukları özelliklerden dolayı dışlanan ve ayrımcılığa uğrayan her azınlık grubunu kollayan ve onların yaşam hakları için mücadele eden politik bir duruş ya da kavrayış olarak ele alır. Dolayısıyla Butler için queer politika; başta cinsiyetle ilgili yaşanan krizler olmak üzere sosyal, siyasal ve kültürel alanda yaşanan daha makro düzeydeki sorunlar için de önemli alternatif sunan bir politik duruş olarak düşünülür.

Butler için queer politika, bütün eşitsizlikleri felsefi olarak yapı sökümüne uğratabilecek bir stratejidir. Butler, söz konusu postyapısalcı kurgusunu, başta Foucault ve Derrida olmak üzere birçok postmodern düşünüre borçludur. Bu bağlamda postyapısalcılığın anahtar terimlerinden olan différance ve performatif karamlarının etkisiyle oluşturmaya çalıştığı queer teori ve toplumsal cinsiyet çözümlemesi tutarlı değildir. Çünkü bu çalışmanın temel savına göre Butler, anlamın ve hakikatin ele geçirilemezliğini ifade eden différance'ı, spesifik ve de somut bir konuya uyarlamaktan ziyade, çerçevesi belli olan queer gibi bir meseleyi yine aynı çerçevedeki terminolojinin sınırlarına mahkum kalarak çerçeve dışına çıkarmanın zemini haline getirmeye çalışmış ve bu çabasında başarılı olamamıştır. Aynı döngü, performatiflik için de geçerlidir.

## Kaynaklar

Barber, K., & Hidalgo, D. A. (2023). Queer. In *Encyclopedia Britannica*. https://www.britannica.com/topic/queer-sexual-politics

Brim, M., & Ghaziani, A. (2016). Introduction: Queer Methods. *Women's Studies Quarterly*, *44*(3/4), 14–27.

Budek, A. (2012). *Queer-Forming Trans or Trans-forming Queer? -On Judith Butlers Account of Sex and Gender and Transgender Subjectivity*. Central European University.

Butler, J. (2004). *Undoing Gender*. Routledge.

Butler, J. (2016). *Kırılgan Hayat. (Çev. Başak Ertürk).* (3. Baskı). Metis Yayınları.

Butler, J. (2018). *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi. (Çev. Başak Ertür)*. Metis Yayınları.

Çakırlar, C. ve Delice, S. (2012). Yerel ile Küresel Arasında Türkiye'de Cinsellik, Kültür ve Toplumsallık. Cüneyt Çakırlar- Serkan Delice (Ed.), *Cinsellik Muamması* (ss. 11–34). Metis Yayınları.

Direk, Z. (2012). Queer Kuram ve Cinsiyet Farklılığı. C. Ç.-S. Delici (Ed.), *Cinsellik Muamması* (ss. 72–92). Metis Yayınları.

Direk, Z. (2019). *Cinsiyetli Olmak*. Yapı Kredi Yayınları.

Eleftheriadis, K. (2018). *Queer Festivals*. Amsterdam University Press. https://doi.org/10.2307/j.ctv5nph43

Jagose, A. (2017). *Queer Teori Bir Giriş. (Çev. Ali Toprak)*. Nota Bene Yayınları.

Kornak, J. (2015). Judith Butler's Queer Conceptual Politics. *Redescriptions: Political Thought, Conceptual History and Feminist Theory*, *18*(1), 52–73. https://doi.org/10.7227/R.18.1.4

Loizidou, E. (2007). *Judith Butler: Ethics, Law, Politics*. Routledge.

McCann, H. (2016). Epistemology of the Subject: Queer Theory's Challenge to Feminist Sociology. *Women's Studies Quarterly*, *44*(3/4), 224–243.

Moore, D. L. (2013). Structurelessness, Structure, and Queer Movements. *WSQ: Women's Studies Quarterly*, *41*(3–4), 257–260. https://doi.org/10.1353/wsq.2013.0087

Özkazanç, Z. (2018). *Feminizm ve Queer Kuram*. Dipnot Yayınları.

Özküralpli, İ. (2016). Oueer Teori. F. Saygılıgil (Ed.), *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları* (pp. 211–227). Dipnot Yayınları.

Salih, S. (2002). *Judith Butler*. Routledge.

Taylor, Y. (2010). The 'Outness' of Queer: Class and Sexual Intersections. In K. B. ve C. J. Nash (Ed.), *Queer Methods and Methodologies Intersecting Queer Theories and Social Science Research* (ss. 84–98). Ashgate Publishing.

**Öz:** Judith Butler postyapısalcı feministler arasında nevi şahsına münhasır bir düşünür olarak kabul edilebilir. Bu kabulün temel gerekçelerinden birisi onun temel hak ve özgürlükleri savunma konusundaki queer perspektifidir. Bu çalışmanın temel amacı, Butler'ın queer teorisini inşa ederken yaslandığı felsefi zeminin analiz edilmesidir. Bu bağlamda çalışmanın temel iddiası, Butler'ın yapısöküm stratejisini uygulamaktan ziyade, toplumsal cinsiyet ve queer teorisinin kendisini bizatihi bir yapısöküm stratejisine dönüştürmeye çalıştığı ve bunda başarılı olmadığıdır. Bu iddia, Derrida'nın différance analizi ve performatiflik kavramı üzerinden temellendirilmeye çalışılmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Feminizm, Judith Butler, queer politika, cinsiyet, toplumsal cinsiyet, yapısöküm.